

ARTICULI DE LA ALBA IULIA ÎN COLECȚIA BIBLIOTECII PARLAMENTULUI DIN BUDAPESTA ȘI BCU CLUJ-NAPOCA

IULIA ATENA BOGDAN
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Pentru intervalul cuprins între anii 1541 și 1691 Transilvania a funcționat ca principat autonom sub suzeranitatea Imperiului Otoman și s-a format la jumătatea veacului al XVI-lea prin adăugarea la voievodatul ardelean a unor părți din comitatele ungherești ce se vor alipi noii structuri politice după înfrângerea Regatului maghiar în lupta de la Mohács. Ungaria a fost împărțită: partea centrală a fost organizată în eyaletul (pașalâcul) de Buda¹, partea vestică a fost anexată de Imperiul Habsburgic. Constituirea principatului Transilvania nu a fost un proces simplu, în condițiile unei crize interne și internaționale, trecând printr-o perioadă de interregnum, de modificări interne. Personajele politice din suzeranitatea otomană, au fost Ioan Zápolya, Soliman Magnificul, Gheorghe Martinuzzi, Izabella Jagelló, Ioan Sigismund Zápolya, Ștefan Majláth².

Organele centrale ale Transilvaniei, în această perioadă, au fost reprezentate de principele Transilvaniei, Dieta Transilvaniei și Consiliul principelui. Atribuțiile principelui Transilvaniei erau mai largi decât cele ale voievozilor; fiind capul administrației princiare, el încheia convenții cu alte state, declara război și încheia pacea, numea sau revoca funcționarii publici, conferea titlurile de noblețe etc. Era comandantul suprem al armatei și judecătorul suprem, având prerogativele de a grația și de a comuta pedepsele. În plan legislativ, principele putea convoca Dieta Transilvaniei, avea drept de inițiativă legislativă, de a aproba sau respinge legile votate de Dietă. Dieta Transilvaniei era diferită de congregația generală a nobililor de pe vremuri, era un organ de stat cu activitate permanentă, ale cărei ședințe se țineau la Alba Iulia, dar și în alte localități unde era convocată de principe. La lucrările Dietei participau reprezentanții nobilimii, comitatelor, scaunelor săsești și secuiești, orașelor, celor patru religii recepte și marii dregători ai Transilvaniei.

Principele Transilvaniei era personajul central din punct de vedere politic, economic, cultural, social. Suveranul era prezent mereu în documente precum: cronici, danii, jurnale de război, hotărâri ale instanțelor de judecată, misive etc. Dieta și Poarta au avut un rol schimbător în alegerea și confirmarea principelui. Instituția principelui a evoluat în timp, dispunea de un palat cu spații publice și private, o curte, o bibliotecă, o arhivă, după model european. Consiliul princiar

¹ Felezeu 2016, p.15.

² Rusu 2011, p. 4.

era o structură administrativă consultativă, iar cu ajutorul „cancellaria maior” și „minor”, principele conducea țara. Dietele, înaltul for al stărilor privilegiate, erau o adunare politică deliberativă, cu un rol important în viața țării³.

Dreptul scris al Transilvaniei se baza pe *Unio Trium Nationum*, înțelegerea dintre nobilii maghiari, conducătorii sașilor și secuilor privind conducerea politică⁴.

La o analiză a surselor dreptului transilvănean se identifică obiceiul sau cutuma (*jus valahicum*), cu origini în dreptul roman, datinile maghiarilor ardeleni, un tip de drept feudal cu elemente ale triburilor maghiare⁵, cutumele săsești, care se manifestă ca un drept de factură urbană, inspirat tot din dreptul roman. Cu apariția cancelariilor și capitlurilor, obiceiul se transformă pas cu pas în lege scrisă. Regii maghiari au promovat normele scrise, au fost emise decrete, au fost cercetate liste ale izvoarelor de drept, a fost patronat *Opus Tripartitum* întocmit de István Werbőczy. La componentele dreptului scris s-au adăugat hotărârile Dietelor ardelenice din secolele XVI-XVII, *Specimen juridici processus* din 1619, din timpul principelui Gabriel Bethlen, s-au întocmit *Approbatæ et Compilatae Constitutiones Regni Transilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum* din a doua jumătate a secolului XVII, se adaugă legislația comitatensă (statute, instrucțiuni, protocoale, decizii), se țin cont de precedentele judiciare din sentințele instanțelor. Parte din dreptul scris sunt și tratatele internaționale încheiate între statul ardelean și vecinii săi, dar și *Edictum militare* emis în timpul lui Mihail Apafi în 1671⁶.

*Tripartitul*⁷ lui Werbőczy este o colecție de legi elaborată de juristul István Werbőczy, între anii 1514 și 1517, din ordinul regelui maghiar Vladislav al III-lea⁸. Din cauza evenimentelor politice care au urmat, soldate cu dispariția statului maghiar, această lucrare nu a fost promulgată oficial, ea a rămas la stadiul de lucru cu caracter privat, dar, datorită valorii sale juridice, s-a folosit în instanțele de judecată până în anul 1848, aplicarea ei fiind întărită și prin Diploma din 1691, promulgată de împăratul Leopold I la data de 4 decembrie 1691, document prin care Principatul Transilvaniei a fost subordonat Curții de la Viena în urma succesorilor militare și politice contra Imperiului Otoman⁹. Așa cum rezultă din titlu, *Opus Tripartitum* este structurat astfel: după o introducere (Prologus), urmează trei părți (Partes). Părțile sunt împărțite în titluri (tituli). PARS PRIMA – *De tripartite divisione Jurium et consuetudinum inclyti Regni*

³ Rusu 2011, p. 6.

⁴ Oborni 2015, p. 32.

⁵ Liktor 2017, p. 258.

⁶ Rusu 2011, p. 8.

⁷ Werbőczy 1517.

⁸ Liktor 2017 p. 254.

⁹ Dörner 2016, p. 15.

Hungariae in Generali, în această parte sunt stipulate privilegiile nobilimii, PARS SECUNDA – *De secunda parte iurium et consuetudinum regni in generali*, aici este discutată procedura de judecată, PARS TERTIA – *De tertia parte iurium et consuetudinum regni in generali*¹⁰, ultima parte reglementează statutul juridic al țăranilor iobagi consacrand legarea de glie a acestora, stabilește statutul orașelor libere.

Dreptul scris al Transilvaniei în perioada Principatului a inclus și statutele municipale săsești adoptate între 1570-1580 în adunările sașilor și aprobate de principele Transilvaniei în anul 1583; un alt element al dreptului scris al Transilvaniei îl reprezintă Statutele Odorheiului și Statutele Zarandului, adoptate în spiritul autonomiei locale de care beneficiau aceste unități administrative.

În secolul al XVI-lea apar instituții noi, în concordanță cu necesitățile noului stat, cu atribuții și în domeniul juridic. Abia în secolul al XVII-lea se vor separa jurisdicția de corpul administrativ, iar justiția ardeleană se va apropia de nivelul occidental¹¹. În viața politică internă Dieta câștigă un rol tot mai mare, iar stările privilegiate vor reuși să-și asigure puterea în defavoarea centralizării. Va funcționa în continuare sistemul națiunilor politice și religiilor recepte.

Tipăriturile juridice și de legislație din perioada princiară, în număr de 51¹², au fost organizate după cotele *RMK*¹³ de Ecsedy Judit, cu adăugarea literelor *a*¹⁴ și pot fi consultate în anexă. Legile dietelor constituie o categorie aparte de tipărituri vechi, nu au foaie de titlu, titlul se află după *intitulatio* a principelui, înainte de textul legii. Nu au fost incluse în primul volum al *RMK* ca scrieri în limba maghiară, deoarece protocolul inițial și final sunt în limba latină, iar corpul legii este în limba maghiară. Legile au fost scrise la începuturile Principatului în limba latină, dar hotărârea dietei de la Sebeș din martie 1556 este scrisă în maghiară, apoi între aprilie 1556 și iunie 1565 este folosită latina, deoarece regina Izabella nu vorbea limba maghiară. Începând cu dieta de la Cluj din iunie 1565, limba maghiară va fi folosită în textul legii. Din timpul principelui Gabriel Báthory, s-a început tipărirea hotărârilor, facilitând accesul publicului avizat. A apărut nevoia de a sistematiza metodele legislative, astfel că sub domnia principelui Gabriel Bethlen s-a elaborat *Specimen Juridici Processus*, un codice de procedură legislativă adoptat de Dietă în anul 1619¹⁵.

În timpul Principatului Transilvaniei, au ieșit de sub tipar aproximativ o sută de publicații conținând hotărârile dietelor. Doar 20 au fost tipărite cu

¹⁰ http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/opus_trip.htm, accesat la data de 03.10.2018.

¹¹ Rusu 2011, p. 9.

¹² Ecsedy 1980, p. 335.

¹³ Szabó 1879.

¹⁴ Ecsedy 1978, p. 404.

¹⁵ Zakariás 2010, p.132.

*impressum*¹⁶, dar se poate presupune că începând cu anul 1623, până în aprilie 1658, la Alba Iulia s-au tipărit toate textele hotărârilor¹⁷. Nu se pot considera cărți propriu-zise, deoarece nu au intrat în circuitul vânzării, au fost tipărite în tiraj scăzut și au fost trimise din oficiu autorităților. Localizarea tipografică a acestor texte reprezintă o provocare pentru cercetător, deoarece puține articole au colofon¹⁸ și *impressum*, însă majoritatea cercetătorilor au căzut de acord că cea mai mare parte a legilor dietelor au fost tipărite la Alba Iulia în tipografia princiară, apoi la Cluj.

O preocupare importantă în societate și în Dietă era și problema românilor, datorită raporturilor bune cu Țara Românească și Moldova și în contextul politicii de calvinizare. Principii calvini din secolul al XVII-lea conferă preoților români, cu intenția clară de a-i atrage la calvinism, o serie de diplome privilegiate. Emise la solicitarea mitropoliților români, diplomele continuă linia politică a lui Mihai Viteazul, stabilind ridicarea din iobăgie a preoțimii. Principii erau activi în consolidarea calvinismului, încercând introducerea de schimbări dogmatice și subordonarea Mitropoliei Ardealului superintendentului calvin, iar persoana mitropoliților și episcopilor va fi decisă de principe. Diplomele de numire date de principii Transilvaniei preoților (vladika) români s-au tipărit Alba Iulia¹⁹. Aceste documente administrative aveau forma unor foi volante²⁰. Diplomele cu privilegiile preoților români au fost întărite și tipărite în 1653, cu litere chirilice în limba română²¹, dar s-au pierdut în 1849; s-a tipărit însă și o variantă în limba latină, cu mențiunea lui Timotei Cipariu că aceasta s-ar fi aflat la protopop Gr. Mihali, conform intrării cu numărul 63 din *Bibliografia Românească Veche*²².

Se va încerca integrarea Țării Românești și Moldovei într-un sistem comun cu Transilvania, cu poziția conducătoare a Transilvaniei, începând cu Gabriel Báthory și Gabriel Bethlen. Aceste trei țări au creat un sistem de relații

¹⁶ IMPRÉSSUM s.n. (Rar) Numele, firma tipografiei care trebuie imprimată pe orice lucrare tipărită. < lat. impressum-imprimat, <https://dexonline.ro/definitie/impressum> – accesat la 01.10.2018.

¹⁷ Fazakas 1944, p. 202-203.

¹⁸ COLOFÓN s.n. Însemnare la sfârșitul unei cărți în epoca manuscriselor și incunabilelor, cuprinzând date privind tipograful, locul unde a lucrat, autorul și titlul lucrării. (Rar) Notiță grafică la sfârșitul unei cărți prin care se anunță date în legătură cu editarea și tipărirea cărții. Var. colofoniu s.n. / < lat. *colophon*, gr. *kolophon* <https://dexonline.ro/definitie/colofon> – accesat la 01.10.2018.

¹⁹ Mârza 1998, p. 50.

²⁰ Simonescu, Buluță 1981, p. 52.

²¹ Ecsedy 1994, p. 159.

²² <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/B352/pdf/1>, accesat la data de 03.11.2018.

politice bune, fiind într-o situație similară și beneficiind de autonomie sub suzeranitate otomană.

Tipografia și toate creațiile culturale (academia și biblioteca) ale lui Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczi I au căzut pradă atacurilor turcești de la 5 septembrie 1658²³. Tipărirea hotărârilor nu a încetat, s-a efectuat în diferite locații. În revista de specialitate *Magyar Könyvszemle*, József Fazakas (1910-2005, Bibliothecarius Emeritus²⁴) stabilește lista localităților în care s-au tipărit articolele²⁵. Cercetând stilul tipăriturii dietei din noiembrie 1658, se poate dovedi că aparține unei alte tipografii, conform mai multor cercetători, tipografiei municipalității din Sibiu²⁶. Următoarea hotărâre a fost tipărită la Cluj, în 1659, literele fiind identice cu cele din 1622, apoi la Sebeș, Oradea, din nou Sibiu, apoi iar Cluj, cu literele lui Heltai, apoi ale lui Szenczi Kertész. Hotărârea din noiembrie va fi tipărită la Sibiu, iar din 1662, cu literele tipografiei princiare de la Alba Iulia, incluzând și hotărârea din noiembrie 1664²⁷. Se pare că s-a găsit un tipograf care a pus la punct ce a mai rămas din utilajele tipografiei și a reușit să tipărească măcar articolele dietelor. După această dată se vor folosi literele lui Szenczi²⁸.

Prin tratatul de la Blaj din anul 1687, Alba Iulia a intrat în lista orașelor cedate armatelor imperiale, alături de Cluj și Deva. Orașul a devenit unul dintre cele mai importante centre militare, palatele, Colegiul Academic și alte construcții fiind transformate în cazărmi. Ultima dietă ținută la Alba Iulia a avut loc în anul 1689²⁹. După sfârșitul epocii Principatului în Transilvania mai putem menționa o singură hotărâre de la Dieta din Târgu-Mureș, din 28 martie 1707. Aceasta a fost tipărită la Cluj, de către Telegdi Pap Sámuel³⁰.

În hotărârile celor 299 de diete desfășurate în epoca Principatului, se reflectă procedurile de lucru, funcțiile, raporturile cu suveranul³¹, iar documentele rezultate au fost cuprinse și comentate în lucrarea de prestigiu *Monumenta comitalia regni Transylvaniae*, editată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea de istoricul Sándor Szilágyi³².

²³ Bogdan 2017, p.12.

²⁴ Salgó 2005, p. 54.

²⁵ Fazakas 1944, p. 206-209.

²⁶ *Ibidem*, p. 202-203; Popa 2010.

²⁷ Există posibilitatea ca aceste articole să fi fost tipărite deja la Cluj, conform Ecsedy 1980, p. 304.

²⁸ Fazakas 1944, p. 202-203; Popa, 2010.

²⁹ Anghel 1975, p. 179.

³⁰ Fazakas 1944, p. 205.

³¹ Rusu 2011, p. 6.

³² Szilágyi 1875-1898.

În secolul al XVII-lea, datorită modernizării statului apare necesitatea de a redacta marile colecții *Approbatae* (1653) și *Compilatae* (1669) *constitutiones*, ce conțin legislația dietală de la începuturile Principatului. Se încearcă impunerea puterii centrale asupra stărilor, iar pentru români, *Aprobatele* și *Compilatele* întăresc statutul de nerecepiți. Colecția cuprinzând legile adoptate de Dietă între anii 1540-1653 a fost elaborată în timpul domniilor celor doi principii Rákóczi³³.

Colecția de legi votate de Dietă între anii următori a dus la elaborarea, în timpul domniei principelui Mihail Apafi, a titlului: *Compilatae constitutiones Regni Transilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum*. Ulterior, colecțiile au fost reunite într-una singură, denumită *Approbatae et compilatae constitutiones Regni Transilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum*. În cadrul acestei colecții legile sunt grupate după criteriul cronologic și al obiectului de reglementare. Sunt evidențiate următoarele domenii principale: dreptul canonic³⁴, organizarea de stat, privilegiile feudalilor, procedura de judecată, domeniul administrativ. Această legislație este caracterizată de tendința promovării intereselor celor trei națiuni privilegiate și ale celor patru religii recepte³⁵.

În ceea ce privește perioada anilor 1701-1847, actele oficiale au fost repertoriate în bibliografia de specialitate³⁶. Unele documente au fost digitalizate și se pot consulta online în diverse baze de date³⁷.

La Biblioteca Parlamentului din Budapesta se află 4 articole din perioada albaiuliană (1630, 1633, 1647, 1649³⁸), dar se regăsesc și alte articole din perioada Principatului autonom³⁹. Această bibliotecă este specializată în cărți din domeniul legislativ, administrație publică, științe politice⁴⁰.

La Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca (BCU) există 25 de *articuli* din această perioadă, deci circa jumătate din cele tipărite la Alba Iulia⁴¹. Un exemplar interesant al tipăriturilor albaiuliene din cele aflate la BCU este un articol din 1630, *Nos Catharina Dei Gratia, Nata Marchionissa Brandebvrgica, Sacri Romani Imperii et Transsilvaniae Princeps*,

³³ Herlea, Șotropa, Pop 1997.

³⁴ Brusanowski 2007, p. 128.

³⁵ Oborni 2015, p. 32.

³⁶ Răduțiu, Gyémánt 1981.

³⁷ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei>, accesat la data de 03.11.2018.

³⁸ Cotele 414.856:1630; 414.856:1633; 414.856:1647; 414.856:1649.

³⁹ Anii 1661,1665, dar și protocoale dietale din perioada Marelui Principat.

⁴⁰ <http://www.ogyk.hu/hu/the-collection-of-the-library>, accesat la data de 03.11.2018.

⁴¹ Cotele BMV 1873 (și dubl) , BMV 1897, BMV 1898, BMV 2397, BMV 1914, BMV 1968 , BMV 1976, BMV 2029, BMV 2041, BMV 2544, BMV 1794 , BMV 1850 , BMV 1851 , BMV 2008, BMV 2102 , BMV 2139 , BMV 2281, BMV 2601, BMV 1874, BMV 2053 , BMV 2245 (și 2245a); BMV 2640, BMV 2247, BMV 1808, BMV 2248.

*partium Regni Hungariae Domina ... Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorundem comitiis in civitate Alba Iulia, ad diem vigesimum quintum mensis Januarii, anno Domini millesimo sexentesimo trigesimo (1630), indictis celebratis conclusi...*⁴². Cel care a tipărit rezoluția a fost Jacobus Effmurdtd Lignicensis. Textul însumează 21 de file, dimensiune 28,5 cm. Inițiala este ornată. Pe margine se află un text scris de mână, în limba maghiară, cu tentă umoristică. Acest document se găsește și în Biblioteca Parlamentului din Budapesta⁴³, exemplarul aflându-se într-o slabă stare de conservare, mai ales prima pagină, cu multiple înscrisuri marginale, cu sublinieri, pe prima și ultima pagină note scrise de mână, cu corecturile editorilor⁴⁴.

Ecaterina de Brandenburg a devenit principesa Transilvaniei în noiembrie 1629, după moartea soțului ei, principele Gabriel Bethlen. A încercat să se impună timp de un an, însă a fost forțată să demisioneze în septembrie 1630⁴⁵. În cadrul articolului sunt amintite subiecte ca: întărirea Unio Trium Nationum și a religiilor recepte, principesa nu poate leza drepturile și privilegiile nobililor, nu poate aduna armata fără sfătuirea cu Dieta, se reglementează dările, sarea, pieile, se întăresc drepturile secuilor și ale orașelor, regăsim grațieri, retrocedări de bunuri, se stabilesc detalii legate de Tezaurul Principatului, se discută despre caii de poștă și vămi, taxele datorate de orașe, se înnobilează două persoane, probabil, români.

Volumul mare de legi și cutume discutate în hotărârea din ianuarie 1630 este ca un rezumat al perioadei tensionate în care a domnit Ecaterina de Brandenburg.

Ca o curiozitate, încheiem cu un document mai deosebit, foarte reprezentativ prin conținut pentru perioada Principatului, care, deși nu este un text legislativ propriu-zis, se află în colecțiile muzeale ale Bibliotecii Parlamentului de la Budapesta⁴⁶. Acesta este *Instructio* din anul 1640 a principelui Gheorghe Rákóczi I. Această lucrare nu are calitatea de text oficial dietal, are un caracter mixt, legislativ, didactic, este o colecție de sfaturi părintești de urmat de tânărul fiu al principelui Rákóczi. Textul, în limba latină, are 12 pagini, 18 cm (în 4°). Se încadrează într-o serie de „instrucțiuni” ale

⁴² Cota BMV 1873.

⁴³ Cota 414.856:1630.

⁴⁴ Documentul poate fi vizualizat (consultat online): <http://opacplus.ogyk.hu/primo-explore/sourceRecord?vid=OGYK&docId=OGYK000441788>, accesat la data de 03.11.2018.

⁴⁵ Deák 2009, p. 80-93.

⁴⁶ Cota de la Biblioteca Parlamentului C2/2829. Un exemplar al lucrării se păstrează și la BCU Cluj-Napoca sub cota BMV 2157. Alte copii se regăsesc în colecțiile marilor biblioteci transilvănene (Biblioteca Teleki din Târgu-Mureș, de exemplu).

principelui (1637, 1640, 1642). Bazele ideologice ale scrierii se pot găsi la: Antonio Guevara, *Libero Aureo de Marco Aurelio* (1528); *Rejoj de principes* (1529); Macchiavelli, *Il Principe* (1513), Jean Calvin, *Institutio Christianae Religionis* (1536-1624); *Testamentul lui Bethlen* (1629); *Catehismul de Heidelberg* (1563)⁴⁷. Textul începe cu un verset din *Biblie* (Pildele lui Solomon) și după prefața scrisă de Sigismund, fiul cel tânăr, cu enunțul calvinist „Soli Deo Gloria”.

Sfaturile însumate sunt următoarele: să fie un exemplu pentru cei din jur, să fie iubit de popor, să nu fie un conducător crud, să fie corect, indiferent de statutul social al celui judecat, să nu se pună deasupra legii, să își iubească părinții și familia, să își răsplătească supușii după merit, să se îngrijească de curte, să aibă sfetnici buni, să fie precaut, atent, să aibă calități, virtuți: să nu fie mândru, zgârcit, să fie religios, harnic, să slăvească pe Dumnezeu, să citească *Biblia*. Se arată percepția principelui cum că norocul este dat de Dumnezeu după milostenia Lui, o adaptare frumoasă a credinței calvine în predestinare, reiese modul de gândire foarte bine documentat al bătrânului principe și atitudinea sa față de viață și datorie⁴⁸.

Din documentele prezentate mai sus cercetătorul își poate face o imagine despre perioada discutată, despre pulsul politicii de atunci, dar și despre viziunea participanților la viața publică din perioada Principatului. Principii Gabriel Bethlen (1613-1629), apoi Gheorghe Rákóczi I (1630-1648) și Gheorghe Rákóczi al II-lea (1648-1657) încearcă să subordoneze stările scopurilor puterii princiare, un absolutism inspirat din diverse modele europene, dar cu o amprentă transilvană. Rolul Dietei scade deoarece principele poate propune inițiative proprii. Principele era cel care decidea în materie de legislație, alegerea Consiliului, armata, iar politica externă era orientată spre Occident. Absolutismul din timpul Principatului a avut o bază feudală care nu se întemeia pe burghezie, cu o tentă moderată, calvină, în care se poate observa preocuparea principelui pentru supușii săi și bunăstarea generală.

⁴⁷ Várkonyi 2005, p. 381-387.

⁴⁸ Várkonyi 2016, p. 143-153.

Anexa – Listă *Articuli* tipărite la Alba Iulia

- *Articuli 1623. 14 mai.* Concl.: 6 iunie. Nikolaus Müller sau Válaszuti András? (RMK I 527/b RMNY/1286)
- *Articuli 1624. június 23.* Concl.: július 8. [Meszlényi Márton] (RMK I 538/b, RMNY/1305)
- *Articuli 1625. május 1.* Concl.: május 29. Martinus Meszleni Typographus Suae Serenitatis. (RMK I 545/a, RMNY/1329)
- [*Limitatio rerum forensium*] 1625 Excudebat Martinus M. typographus Suae Serenitatis (RMK I 545/b, RMNY/ 1331)
- *Articuli 1626. május 24.* Concl.: június 17. Imprimebat Martinus Meszleni Typographus S. S. (RMK I 555/a, RMNY/1356)
- *Limitatio az országnak generális gyűlésében.* 1626. június 12. Feier-Varat Meszleni Marton (RMK I 555/b, RMNY/1357)
- *Articuli 1627. április 4.* Concl.: április 28. [Meszleni Márton] (RMK I 561/c, RMNY/1382)
- *Limitatio 1627. április 30.* [Meszleni Márton] (RMK I 561/a, RMNY/1385)
- *Limitatio 1627. október 24* ed 2. (RMK4 I 561/d, RMNY/1386)
- *Articuli 1628. április 9.* Concl.: május 5. [Effmurdt Jakab] (RMK I 569/a, RMNY/1407)
- *Articuli 1629. április 8.* (1. kiad.) Concl.: április 24.[Effmurdt Jakab] (RMK I 580/b, RMNY/1429)
- *Articuli 1630. január 25.* Concl.: február 17. Albae Iuliae Iacobus Effmurdt Lignicens. Typogr. Suae Serenitatis (RMK I 592/a, RMNY/1463)
- *Articuli 1629. április 8.* Concl.: április 24. (2. kiad.) [Effmurdt Jakab] (RMK I 580/a RMNY/1462)
- *Articuli 1630. július 10.* Concl.: július 17. Feier-Varat, Lignicei Effmurdt Iacob (RMK I 592/b, RMNY/1464)
- *Articuli 1630. december 20.* Concl: december 29. Feier-Várat 1630 (!) [recte 1631] Lignicei Effmurdt Iacob (RMK I 592/c, RMNNY/1465)
- *Articuli 1631. június 5.* Concl: július 1. Feier-Varat, Lignicei Effmurdt Iacob (RMK I 599/a, RMNY/1499)
- *Articuli 1632. május 1.* Concl.: május 10. Fejér-Varat Lignicei Effmurdt Iacob (RMK I 6121a, RMNY/1530)
- *Articuli 1633. április 24.* Concl: május 13.Fejér-Varat Lignicei Iacob (RMK I 627/a, RMNY/1563)
- *Articuli 1633. április 24.* Concl.: május 13. Fejér-Varat Lignicei Iacob (RMK I 627/b, RMNY/1564)
- *Articuli 1633. augusztus 21.* Concl: augusztus 31. Effmurdt Jakab (RMK I 627/c, RMNY/1565)

- *Articuli 1634. május 12.* Concl.: június 1. [Effmurdtd Jaka b] (RMK I 633/a, RMNY/1581)
- *Articuli 1635. május 13.* concl.: június 10. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 644/b, RMNY/1611)
- *Articuli 1636. február 15.* Colosvar Concl.: február 28. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 657/c, RMNY/1642)
- *Articuli 1636. május 25.* Concl.: június 6. [Typis Celsissimi Principis Trans.]⁴⁹ (RMK I 657/b, RMNY/1641)
- *Articuli 1637. március 1.* Concl.: március 22. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 668/a, RMNY/1673)
- *Articuli 1638. április 23.* Concl.: május 16. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 677/a, RMNY/1719)
- *Articuli 1639. május 1.* Concl.: május 20. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 690/a, RMNY/1765)
- *Articuli 1640. április 24.* Concl.: május 17. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 700/a, RMNY/1824)
- *Articuli 1641. április 23.* Concl.: május 15. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 716/a, RMNY/1878)
- *Articuli 1642. február 16.* Concl.: március 9. [Typis Celsissimi Principis Trans.] -RMK I 725/b, RMNY/1924
- *Az áros embereknék . . . limitatiojuk,* (Limitatio al comerciantilor), Albae Juliae 1642, (Fejedelmi Nyomda) (RMK I 725/c, RMNY/1925, 1926)
- *Articuli 1643. április 24.* Concl.: május 21. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 738/a, RMNY/1994)
- *Articuli 1644. január 3.* Concl.: január 13. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 759/a, RMNY/2057)
- *Articuli 1645. április 16.* Concl.: június 6. [Andreas Gregorii Schemnicensis] (RMK I 771/a, RMNY/2100)
- *Articuli 1646. március 11.* Concl.: március 27. [Andreas Gregorii Schemnicensis] (RMK I 784/a, RMNY/2138)
- *Articuli 1647. március 16.* Concl.: április 10. [Typis Celsissimi Principis Trans.] (RMK I 790/a, RMNY/2169)
- Kaszoni J.: *Rövid igazgatás* (Scurtă orânduire) Gyula-Fejér-Váratt Brassai Major Márthon, 1647, (RMK I 791, RMNY/2171, Nágler 267-268)
- *Articuli 1648. március 16.* Concl.: április 28. [Brassai Major Márton] (RMK I 803/a, RMNY/2209)
- *Articuli 1649. január 23.* Concl.: március 10. [Brassai Major Márton] (RMK I 819/b, RMNY/2259)

⁴⁹ Ecsedy 1978., p. 410, numerotate 1, 4, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 27, 29, 30, 31, 32, 37, 38, 39, 40, 48, 53, 54.

- *Articuli 1650. március 20.* Concl.: március 20. [Brassai Major Márton] (RMK I 834/b, RMNY/2314)
- *Articuli 1651. február 12.* Concl.: márc. 18. [Brassai Major Márton] (RMK I 845/a, RMNY/2364)
- *Az fiscalis jószágok laistroma* (Lista bunurilor fiscale), [Brassai Major Márton] [1651] (RMK I 845/b, RMNY/2368)
- *Articuli 1652. február 18.* Concl.: március 12. [Brassai Major Márton] (RMK I 857/b, RMNY/2414)
- *[Diploma sacerdotibus valachinis datum]* [Albae Juliae 1653, Brassai Major Márton] (RMK II 785/a, RMNY/2560)
- *Articuli 1654. február 18.* Concl.: január 18. (!) [Brassai Major Márton] (RMK I 883/a, RMNY/2517)
- *Eladandó és veendő műveknek és marháknak limitatioja* (Limitatio privind produsele și vitele de vânzare), [Gyulafehérvár 1655, Brassai Major Márton] (RMK I 884/a = RMK I 900/b, RMNY/2576)
- *Articuli 1655. február 20.* Concl.: február 20. [Brassai Major Márton] (RMKI 900/c, RMNY/2574)
- *Articuli 1656. február 20.* Concl.: február 20. [Brassai Major Márton] (RMK I 907/c)
- *Articuli 1657. január 17.* Concl.: január 17. [Brassai Major Márton] (RMKI 920/a, Sztripszky 2013)
- *Articuli 1658. január 24.* Concl.: január 24. [Brassai Major Márton] (RMK I 930/c, Sztripszky 2014)
- *Articuli 1658. április 9.* Concl.: április 9. [Brassai Major Márton] (RMK I 930/a⁵⁰, Sztripszky 2015)

***Articuli* from Alba Iulia in the Collections of the Library of the Parliament from Budapest
and the Central University Library from Cluj-Napoca**

ABSTRACT

Transylvania's written law based on the Unio Trium Nationum, the agreement between the Hungarian nobles, the leaders of the Saxons and the Szeklers on political leadership.

In an analysis of the sources of the Transylvanian law we identified the Romanian custom with origins in Roman law, the traditions of the Transylvanian Hungarians, a type of Hungarian feudal law, the Saxon urban customs, also inspired by Roman law. With the appearance of chancelleries and chapters, written law emerged. Hungarian kings promoted written norms, decrees were issued, the *Opus Tripartitum* was edited. Important components of the written law were the decisions (*articuli*) of the Transylvanian Diets from the 16th-17th centuries, which appeared collected in the *Approbatae* and the *Compilatae Constitutiones* of the second half of the 17th century. Working procedures, structure, functions, relations with the sovereign are all

⁵⁰ Ecsedy 1980, p. 335, numerele 59, 63, 67, 70, 75, 80, 83, 85, 88, 92, 98, 101, 102, 108, 112, 114, 115, 116, 121, 126, 127, 131, 132, 135, 141, 144, 146.

reflected in the decisions of the 299 Transylvanian diets that were organized and conducted in the Principality's era. The absolutism of the principality, stemming from the need to consolidate Transylvania's autonomous status in relation to the expansionist aims of the Austrian Empire and the Counter-Reformation, established a political ideology on the previous tradition of the centralized state. The absolutist ideology of the principality showed a moderate, Calvinist approach, in which care for the people was observable. This absolutism was a vision of the princes, oriented towards European sources, with bases in the feudal society of Transylvania.

List of illustrations

Fig. 1 – *Colophon*, Alba Iulia, 1633

Fig. 2 – *Articuli 1623*

Fig. 3 – *Articuli 1630*

Fig. 4 – *Articuli 1638*

Fig. 5 – *Instructio*, Alba Iulia, 1640

FEIER - VARAT

Niomtattatot Lignicei IACAB.
Feiedelem Vrunk Kõnyvniomtato és
Compactora által. Anno 1633.

Fig. 1 – *Colophon*, Alba Iulia, 1633

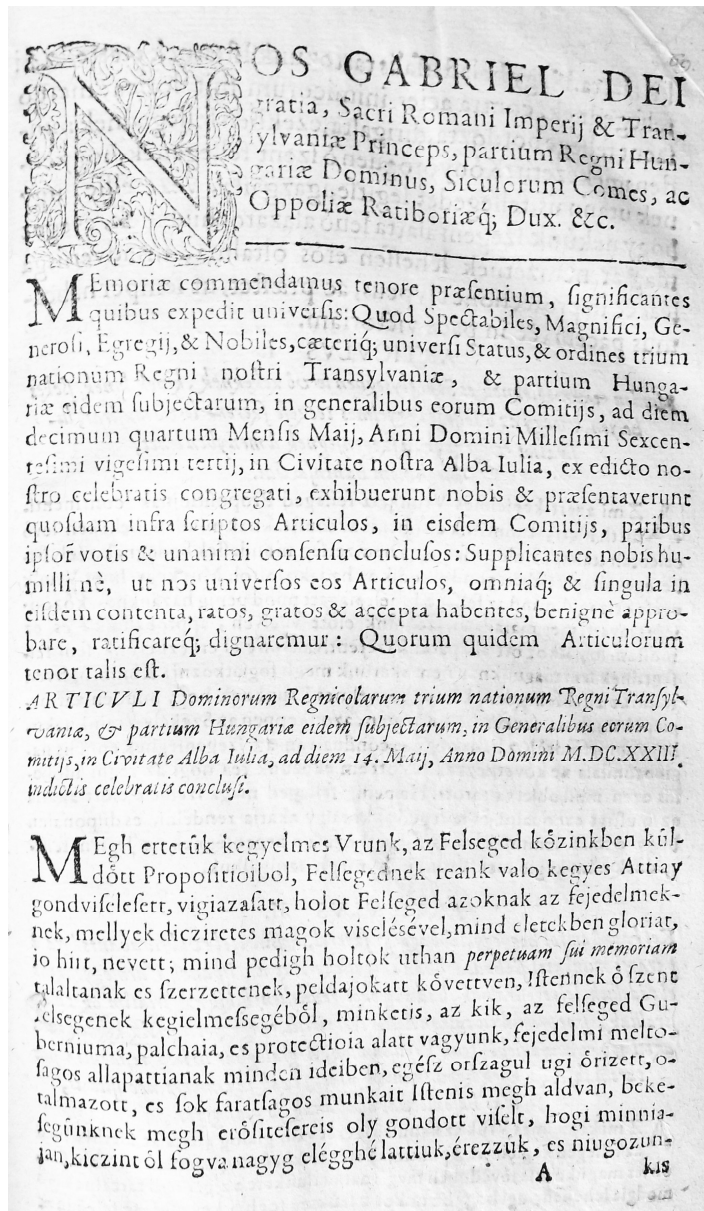

Fig. 2 – Articuli 1623 (exemplarul deținut de Biblioteca Județeană Mureș – Biroul Colecții Speciale. Biblioteca Teleki; foto Florin Bogdan)

NOS CATHARINA
 DEI GRATIA,
 NATA MARCHIONIS
 SA. ANDEBVRGICA, SA
 CRI ROMANI IMPERII ET TRANS-
 SILVANIE PRINCEPS, PARTIVM REGNI HVN-
 GARIE, DOMINA, SICVLORVM COMES, AC BORVSSIE,
 Iulia, Cluize, Monium &c.
 DVCISSA.

MEMORIAE commendamus tenore
 presentium, significantes quibus expedit univer-
 sis, Quod Spectabiles, Magnifici, Generosi, Egregii & Nobi-
 les, ceteriq; universi Status & Ordines trium nationum Regni
 nostri Transylvaniz, & Partium Hungariz eidem annexarum,
 in Generalibus eorum Comitibus, ad diem vigesimum quintum
 mensis Januarij, Anni Domini Millefimo Sexcentesimo Trige-
 simo, in Civitate nostra Alba Iulia, ex officio nostro celebratis,
 congregati, exhibuerunt nobis & presentaverunt quosdam in-
 scriptos Articulos, in eisdem Comitibus, partibus ipsorum vo-
 tis & unanimi consensu conclusos; Supplices Nobis humili-
 me, ut nos universos eos Articulos, omniaq; & singula in eis-
 dem contenta, ratos, gratos, acceptaq; habentes, benigne approba-
 re, ratificareq; dignaremur. Quorum quidem Articulorum te-
 nor talis est.

*Articuli Dominorum Regnicolarum trium nationum regni Tran-
 sylvaniz et partium Hungariz eidem annexarum, in Generalibus eo-
 rundem Comitibus, in Civitate Alba Julia, ad diem vigesimum quintum
 mensis Januarij, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Trigesimo, indictis,
 celebratis conclusi.*

Fig. 3 – Articuli 1630, sursa imaginii:

http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/patrimoniu/BCUCLUJ_FCS_BMV1873.pdf

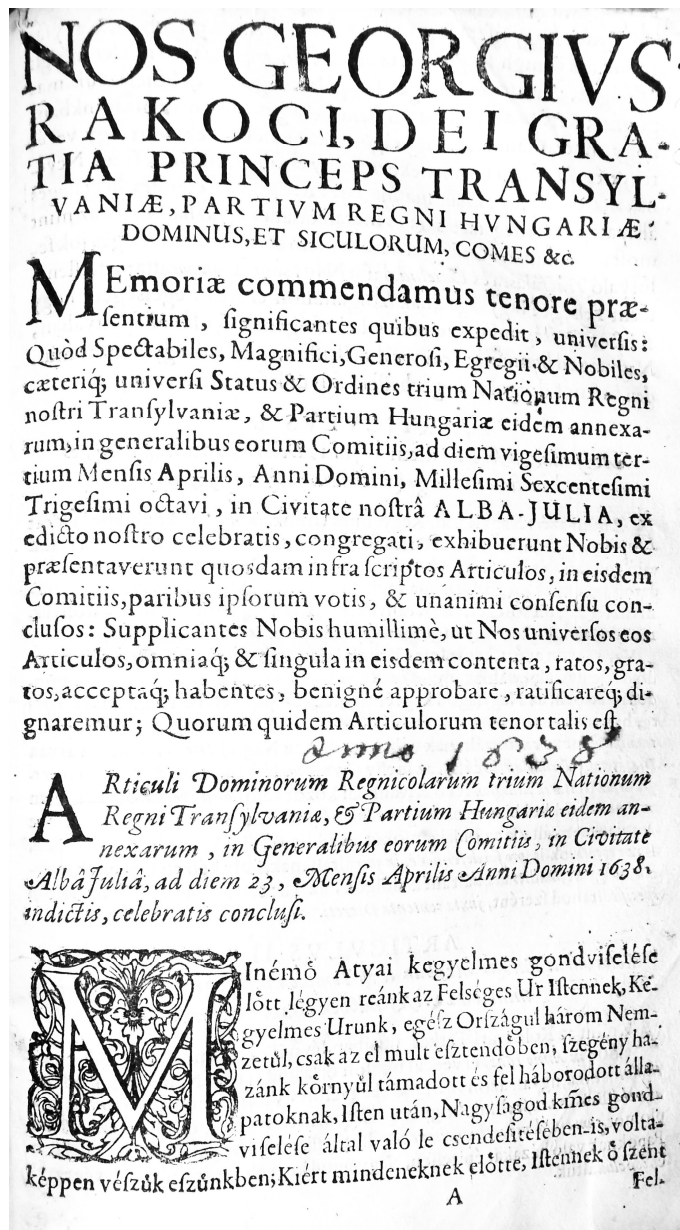

Fig. 4 – Articuli 1638 (exemplarul deținut de Biblioteca Județeană Mureș – Biroul Colecții Speciale. Biblioteca Teleki; foto Florin Bogdan)

Fig. 5 – *Instructio*, 1640 (exemplarul deținut de Biblioteca Județeană Mureș – Biroul Colecții Speciale. Biblioteca Teleki; foto Florin Bogdan)

Abrevieri bibliografice

- Anghel 1975 – Gheorghe Anghel, „Alba Iulia, la începutul stăpânirii austriece în Transilvania (sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea)”, în *Alba Iulia 2000*, Alba Iulia, 1975, p. 179-187
- Bogdan 2017 – Florin Bogdan, *Tipăritu-s-au în Ardeal, în cetatea Belgradului. 450 de ani de la tipărirea primei cărți la Alba Iulia*, Sibiu – Cluj-Napoca, Editura Armanis-Mega, 2017
- Brusanowski 2007 – Paul Lucian Brusanowski, *Pagini din istoria bisericească a Sibiului medieval*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007
- Deák 2009 – Éva Deák, „Princeps non Principissa, Catherine of Brandenburg, Elected Prince of Transylvania, 1629-1630”, în *The Rule of Women in Early Modern Europe*, University of Illinois, 2009, p. 80-93
- Dörner 2016 – Anton E. Dörner, „Statutul juridic al Transilvaniei”, în *Istoria Transilvaniei*, vol. III, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2016
- Ecsedy 1978 – Judit Ecsedy V., „A gyulafehérvári fejedelmi nyomda első korszaka (1623-1636)”, în *Az OSZK Évkönyve 1974-1975*, Budapesta, 1978, p. 349-421
- Ecsedy 1980 – Judit Ecsedy V., „A gyulafehérvári fejedelmi nyomda második korszaka (1637-1658) és utóélete”, în *Az OSZK Évkönyve 1978*, Budapesta, 1980, p. 291-341
- Ecsedy 1994 – Judit Ecsedy V., „Cirill betűs könyvnyomtatás a 17. századi Erdélyben”, în *Magyar Könyvszemle*, 1994, nr. 2, p. 155-176
- Fazakas 1944 – József Fazakas, „A XVII. századi erdélyi országgyűlési törvények nyomdai meghatározása”, în *Magyar Könyvszemle*, nr. 2-4, 1944, p. 201-209
- Felezeu 2016 – Călin Felezeu, „Transilvania în context politic internațional. Secolele XVI-XVII. Cadrul politic internațional (1541-1699)”, în *Istoria Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2016
- Herlea, Șotropa, Pop 1997 – *Constituțiile aprobate ale Transilvaniei (1653)*, traducere, studiu introductiv și note de Alexandru Herlea, Valeriu Șotropa, Romul Pop. Ediție îngrijită și prefață de Liviu Marcu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997
- Liktor 2017 – Zoltán Attila Liktor, „Werböczy jogforrástana, rendi magyar jogfelfogás, a magyar rendi jogfejlődés sajátosságai, különös tekintettel a Jagelló-korra”, în *Iustum Aequum Salutare* (PPKE JÁK), XIII, 2017, 2, p. 253-259
- Mărza 1998 – Eva Mărza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia 1577-1702*, Sibiu, Editura Imago, 1998
- Oborni 2015 – Teréz Oborni, „Erdély kiváltságos rendjei és népei a fejedelemség korában”, în *Arkádia. Történelmi és történelem-szaktudományi folyóirat*, nr. 1, 2015, p. 31-45
- Popa 2010 – Liliana Popa, *Oameni și cărți în Sibiul de altădată. Tipografi și tiparnițe, bibliofili și biblioteci, librari și librării în mărturie documentare*, Sibiu, Editura Schiller, 2010
- Răduțiu, Gyémánt 1981 – Aurel Răduțiu, Ladislau Gyémánt, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română 1701-1847*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981
- Rusu 2011 – Gabriel-Virgil Rusu, *Urmărirea infractorilor în comitatele ardelene - secolul XVII*, Teză de doctorat susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca sub coordonarea prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop, 2011
- Salgó 2005 – W. Salgó Ágnes, „Fazakas József (1910-2005)”, în *Magyar Könyvszemle*, nr. 12, 2005, p. 54-56
- Simonescu, Buluță 1981 – Dan Simonescu, Gheorghe Buluță, *Pagini din istoria cărții românești*, București, Editura Ion Creangă, 1981
- Szabó 1879 – Károly Szabó, *Régi Magyar Könyvtár, vol I - Az 1531-1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve*, Budapesta, Editura Academiei, 1879

- Szilágyi 1875-1898 – Sándor Szilágyi, *Erdélyi Országgyűlési Emlékek - Monumenta comitialia regni Transylvaniae*, 1540-1699, I-XXI, Budapest, 1875-1898
- Várkonyi 2005 – Gábor Várkonyi, „Kormányzási elvek vagy atyai jótanácsok? I. Rákóczi György fiához írt intelmei”, in *Évek és színek, Tanulmányok Fábri Anna hatvanadik születésnapja alkalmából*, Budapest, Editura Kortárs, 2005, p. 381-387
- Várkonyi 2016 – Gábor Várkonyi, „Magánélet és politika. II. Rákóczi György és Báthory Zsófia házasságának hátteréhez”, in Balogh Judit, Pap József (coord), *Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció és interpretáció*, Eger, Editura Líceum, 2016, p. 143-153
- Werbőczy 1517 – István Werbőczy, *Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyti regni Hungariae*, Viena, 1517
- Zakariás 2010 – Kinga Zakariás, „A katolikusok jogállása az Approbáták tükrében”, in *Iustum Aequum Salutare* (PPKE JÁK), 2010/1, p.131-140

Cuvinte-cheie: Articole dietale, Alba Iulia, Transilvania, secolul al XVII-lea, tipografia princiară

Keywords: Articuli, Alba Iulia, Transylvania, XVIIth century, princely printing house